

KARL MARX - FRIEDRICH ENGELS
Komünist Manifesto

Manifest der Kommunistischen Partei

İletişim Yayınları 2580 • Politika Dizisi 170

ISBN-13: 978-975-05-2340-3

© 2018 İletişim Yayıncılık A. Ş.

1. BASKI 2018, İstanbul

DIZI KAPAK TASARIMI Utku Lomlu

KAPAK Suat Aysu

UYGULAMA Hüsni Abbas

DÜZELTİ Remzi Abbas - Sezar Atmaca

BASKI Sena Ofset · SERTİFİKA NO. 12064

Litros Yolu, 2. Matbaacılar Sitesi, B Blok, 6. Kat, No: 4NB 7-9-11

Topkapı, 34010, İstanbul, Tel: 212.613 38 46

CILT Güven Mücellit · SERTİFİKA NO. 11935

Mahmutbey Mahallesi, Devekaldırımı Caddesi, Gelincik Sokak,

Güven İş Merkezi, No: 6, Bağcılar, İstanbul, Tel: 212.445 00 04

İletişim Yayınları · SERTİFİKA NO. 10721

Binbirdirek Meydanı Sokak, İletişim Han 3, Fatih 34122 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

KARL MARX - FRIEDRICH ENGELS

Komünist Manifesto

Manifest der Kommunistischen Partei

ÇEVİRİ VE SUNUŞ

Tanıl Bora

KARL MARX 5 Mayıs 1818'de Trier'de doğdu. Bonn ve Berlin'de hukuk ve felsefe eğitimi aldı. *Rheinische Zeitung*'da yazar ve editör olarak çalıştı. Bu dönemde Hegel felsefesi üzerine yoğunlaştı. 1843'te Fransız Devrimi'nin siyasi, iktisadi ve tarihi özelliklerini incelemek üzere Paris'e, 1845'te Fransa'dan sınır dışı edildiği için Brüksel'e gitti. *Felsefenin Sefaleti*'ni bu dönemde yazdı. 1848'de Londra'da toplanan işçi kongresi için daha önceki çalışmalarına dayanarak geliştirdiği *Komünist Manifesto*'yu Engels ile birlikte kaleme aldı. Bir süre daha Belçika ve Prusya'da bulunan Marx, 1849'da arkadaşlarıyla kurduğu *Neue Rheinische Zeitung*'a yöneltilen basın kanununa muhalefet ve halkı vergileri ödememeleri konusunda tahrik ettiği suçlamaları nedeniyle önce Paris'e ardından Londra'ya "sürüldü". Londra'da aylık bir dergi olarak *Neue Rheinische Zeitung*'un yayımına bir süre daha devam eden Marx, ekonomi politik üzerine çalışmalarını da British Museum'da sürdürdü. Bu arada düzenli olarak *New York Tribune*'a makaleler yazdı. Fransa'daki 2 Aralık darbesinin ardından siyasi düzen, toplumsal sınıflar ve ekonomi politik arasında kurduğu derinlikli analizleriyle siyaset bilimi ve düşüncesini de etkilemiş olan *Louis Bonaparte'in On Sekiz Brumaire*'ni (1852) yayımladı. İzleyen dönemde ekonomi politığın eleştirisine ağırlık verdiği *Grundrisse* (1857-1858) ve *Ekonomi Politığın Eleştirisine Katkı*'yı (1859) hazırladı. Marx'ın düşüncesinin daha net hatlarıyla belirdiği ve billurlaştığı *Kapital*'in birinci cildi 1867'de Hamburg'da yayımlandı. Modern sosyalizmin kurucusu olan Marx, 1883'te Londra'da öldü.

İletişim'de yer alan kitapları: *1844 El Yazmaları* (çev. Murat Belge, 2000); *Sanat ve Edebiyat Üzerine* (Friedrich Engels'le birlikte, çev. Murat Belge, Birikim Kitapları, 2001); *Grundrisse* (çev. Sevan Nişanyan, Birikim Kitapları, 2008); *Louis Bonaparte'in On Sekiz Brumaire*'i (Çev. Tanıl Bora, 2010).

FRIEDRICH ENGELS 1820'de Prusya'nın Barmen (şimdi Vuppertal) kentinde doğdu. Fabrikatör bir ailenin çocuğu olan Engels, liseyi bitirmeden bir ticarethanedeki çalışmaya başladı ve aynı süreçte bilimsel, politik eğitimine devam etti. Hegel doktrininden etkilenmesine rağmen, onun idealizmini reddetti ve materyalist oldu. Engels'in İngiltere Manchester işçilerini yakından tanınması, sosyalizmin eyleme aktarılması düşüncesinin onda olgunlaşmasına temel oldu. Buradan hareketle *İngiltere'de İşçi Sınıfının Durumu* adlı eserini yazdı. Engels ve Marx, birlikte, *Komünist Manifesto*'yu yazdılar. Manifesto, bütün dünya işçilerini birleşmeye ve mücadeleye çağırır.

Engels, sosyalizmin kurucularından biri olmanın yanı sıra kararlı bir militandır da. İşçilerin örgütlenmesi mücadelesi ve taktikleriyle yakından ilgilenmiştir. Yine *Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni, Doğanın Diyalektiği* vb. eserlerle doğa ve toplumun gelişimine ait materyalist görüşler ileri sürmüştür. 1895 yılında öldü.

İÇİNDEKİLER

Sunuş · TANIL BORA.....	7
Almanca 1872 Basımına Önsöz	17
Rusça 1882 Basımına Öndeyiş	21
Almanca 1883 Basımına Önsöz	25
İngilizce 1888 Basımına Öndeyiş	27
Almanca 1890 Basımına Önsöz	35
Lehçe 1892 Basımına Önsöz	43
İtalyan Okura	47
KOMÜNİST PARTİ MANİFESTOSU	51
1. BÖLÜM	51
I. Burjuvalar ve proleterler	52
II. Proleterler ve komünistler	66
III. Sosyalist ve komünist literatür	77
1. Gerici sosyalizm	77
a) Feodal sosyalizm.....	77
b) Küçük burjuva sosyalizmi.....	79
c) Alman sosyalizmi veya 'hakiki' sosyalizm.....	81
2. Muhafazakâr veya burjuva sosyalizmi	85
3. Eleştirel-ütopyacı sosyalizm veya komünizm	86
IV. Komünistlerin değişik muhalefet partileri karşısındaki konumu	90

Sunuş

Dünya edebiyatının bazı büyük eserleri, karizmatik diyebileceğimiz başlangıç cümleleriyle marufturlar. Akla hemen Kafka'nın Kafkaesk'i daha ilk andan sezdirenen lakonik ve tekinsiz başlangıçları geliyor. Veya, Salinger'in *Çavdar Tarlasında Çocuklar*'ı gibi, enerjik bir asabiyetle söze girenler ("Anlatacaklarımı gerçekten dinleyecekseniz... rezil çocukluğumun nasıl geçtiğini, ben doğmadan önce annemle babamın nasıl tanıştıklarını... filan da bilmek istersiniz, ama ben pek anlatmak istemiyorum"). Veya, Orhan Pamuk'un *Masumiyet Müzesi*'nde merakı teyakkuza geçiren ilk cümlesi: "Hayatımın en mutlu anıymış, bilmiyordum."

Komünist Manifesto'nun ilk cümlesi, insanlık tarihinde yazılmış bütün metinlerin en karizmatığı değilse, kesinlikle en karizmatik, en ürpertili başlangıç cümlelerinden biridir: "Avrupa'da bir heyûla dolanıyor – komünizm heyûlası."

Umberto Eco, *Manifesto*'nun "Beethoven'in beşinci senfonisi gibi bir timpani gümbürtüsüyle başladığını" yazmıştı. Eco, bir edebiyat bilimci ve herhalde dünyanın her dilinde okunan bir yazar olarak, "dünya edebiyatının başyapıtlarından" sayar *Komünist Manifesto*'yu.

Evet, *Komünist Manifesto*, nesir ustalığı taşıyan bir eserdir. Taşıdığı heyecanı, iddiayı, umudu edebileştirmiş bir metindir.

Marx'ın, –Engels, *Manifesto*'nun asıl müellifinin o olduğunu önsözlerden birinde vurgular–, bütün metinlerinde bir edebî tat vardır zaten. *Manifesto*'nun onlardan farkı, adı üstünde, bir bildiri, bir program olmasıdır. Bir bildiri, bir program olmasına rağmen, 'zevкли' bir metindir.

Bugün, –aslında birçok on yıldır–, kimi ifadeleri, bize slogan klişesi gibi gelebilir. Çünkü yüz yetmiş yıllık bir siyasi tecrübe içinde ister istemez sloganlaşmış, klişeleşmişlerdir. (“İster istemez”in “ister” yanını, yani slogancı-klişeci ideolojik kullanımların bundaki payını anmadan geçmeyelim.) Fakat unutmayalım: ilk yayımlandığında, klişe değildi bu kelimeler. Tazeliliğiyle sarsıcıydı.

Komünist Manifesto, modern tarihin bütün dünyada en fazla basılmış, en fazla okunmuş –ve “bulundurulmuş”– kitaplarından-risalelerinden biri olmuştur. Aynı zamanda, hiç şüphe yok, en fazla kovuşturulan, yasaklanan, toplatılan kitap. Gerçekten, korku verici anlamı, “hayal” anlamını ezip geçtiği bir heyûla.

Nazilerin toplama kamplarında ölen Praglı Alman komünist besteci Erwin Schulhoff, 1932'de *Manifesto*'yu bestelemiştir.¹ Bertolt Brecht 1945'te klasik destan biçimini kullanarak *Komünist Manifesto*'yu şiirleştirmeyi denemiştir. Tiyatroda oyunlaştırıldığı oldu. Son on yıllarda, dünyanın her yerinde muhtelif çizgi romanları üretildi.

Sovyetler Birliği'nin ve Doğu Avrupa reel-sosyalist rejimlerinin çöküşünden sonra artık “tehlikesizleştiği” varsayımı,

1 <https://www.youtube.com/watch?v=dAujsDBZByA>.

onun bütün Marx asârî gibi popöler kültür endüstrisi içinde öğütülmesine, *kitschleşmesine* yol verdi. Fakat 20.-21. yüzyıl dönümünde kapitalizmin girdiği kriz ve baş gösteren yeni sistem karşıtı muhalefet dalgası, –henüz akacağı mecrayı bulamasa da–, 1998’deki 150. yıldönümünden başlayarak, *Komünist Manifesto*’nun heyûlasının yeniden gündeme gelmesine vesile oldu.

Velhâsıl, *Komünist Manifesto*, *kitschleştirilmeye* direnen bir *kült* metindir.

* * *

Kült, deyince – daha önce de “kelam” demiştik ya... Friedrich Engels, 24 Kasım 1847’de Paris’ten, Londra’da *Komünist Manifesto* taslağı üzerine çalışmakta olan Marx’a yolladığı mektupta, şöyle yazar: “En iyisi biz amentü biçimini bir kenara bırakalım da şu şeye şu başlığı koyalım: Komünist Manifesto.”

Demek, bir “amentü” kaleme aldıkları varsayımı dolaşıyordur *Komünist Manifesto* müelliflerinin kafasında. Demek onu kaleme alırken “amentü” üslûbuna meyilleri olmuştur.

Nitekim, sol-liberal olarak vasıflandırılan siyaset felsefecisi Richard Rorty, yetişmekte olanlara, gençlere, İncil’le birlikte *Komünist Manifesto* okutulmasında fayda olduğunu yazmamış mıydı! Çünkü o *Manifesto*’da, içeriğinden öte üslûbuyla, çağrısıyla, insana insan olarak umut verici, yüreklendirici bir cevher görür.²

Evet, müellifleri bundan geri durmaya karar vermiş olsalar da, *Komünist Manifesto*’nun epik üslûbunun adeta peygamberâne bir edası vardır. Sadece dünya-tarihsel bir davanın özet metni, ajitatif çağrısı olmasının taşıdığı misyonla değil, bu üslûp da, ona “amentü” karakteri kazandırır.

2 Richard Rorty: *Das Kommunistische Manifest. 150 Jahre danach*. Edition suhrkamp, Frankfurt 1998.

Engels, *Manifesto*'ya yazdığı önsözlerden birinde Marx'ın teorisinin tarih bilimine etkisini, Darwin'in etkisine benzer. *Komünist Manifesto*'nun yayımlandığı dönem, Avrupa'da bilimciliğin, pozitivistimin adeta dinsel bir haleyle yükseldiği bir dönemdi. Marx'ın tarihe, –bir bakıma Darwin'i Hegel'le 'çarparak'–, doğabilimi kadar bilimsel bir kesinlik kazandırdığı düşünülüyordu. Komünizm, *Manifesto*'da bir tarihsel kaçınılmazlıktır. Onu olanca materyalizmi içinde adeta-dini kılan, belki esasen bu kehanetçi anlatısıdır.

19.-20. yüzyıl dönümünden itibaren, sosyalist-komünist camialarda en fazla tartışılan yanlarından biri bu oldu. *Komünist Manifesto*'nun birkaç önsözünde Engels'in dikkat çektiği, –sosyalistlerin daha ziyade tahsilli orta sınıflara, komünistlerin işçi sınıfına hitap ettiği tespitine dayanan–, sosyalist-komünist ayrımını da 'gafil avlayabilen' bir yandır bu. Avrupa sosyal demokrasisi, kapitalizmin gelişme seyri içinde sosyalizme adeta doğal-otomatik bir şekilde geçileceğini varsayan reformist-kehanetçiliği, İkinci Dünya Savaşı sonrasında sosyal devlet tecrübesinin parlak zamanlarında had safhada ehlileştirerek sürdürebildi. Buna mukabil komünist kamp, komünizmin mukadderliğine sözıyla ve kalbiyle iman etmeye devam etmekle beraber, Leninist voluntarizmden başlayarak, tarihi 'ittirmeye' azmetti; biraz abartarak söyleyelim, 20. yüzyılın ikinci yarısında, devletlü bir resmîyet içinde kireçlenmemiş, canlı komünizmin mümeyyiz vasfı, tam da o voluntarizmdi.

Elbette, özellikle 20. yüzyılın sonlarına doğru modernlik eleştirisinin gelişmesiyle, bilimci-kaçınılmazlıkçı kehanet dili sosyalizm-komünizm içinde geniş geniş sorgulandı. Ay-

nı dönemde, voluntarist tecrübelerin otoritaryen yan tesirleri de sorgulandı. Marksizmin Gramscici yorumu, bu eleştirel arayışta, reaksiyoner savrulmalardan kaçınmaya iyi bir örnektir. Bu çizgiden bir felsefeci, Domenico Losurdo, *Komünist Manifesto*'nun zaafını “devrimci özne” bahsinde görür. O, Gramsci'nin, nesnel olarak proleter konumunda olmakla “kendi için sınıf” bilinci kazanma deneyimi arasındaki açının, *Manifesto*'nun bize umdurabileceğinden çok daha geniş olduğu üzerinde ısrarla duruşuna dikkat çeker. İşçi sınıfının, *Manifesto*'nun tarihin çöplüğüne attığı zümrevî iktisadi bilincin kafesinden çıkarak, özerk bir politik özne kabiliyeti kazanması, derin bir politik, kültürel, ahlâkî deneyim ve dönüşüme bağlıdır.³ Losurdo, buna bağlı olarak, *Manifesto*'nun meşhur “proleterlerin zincirlerinden kaybedecek bir şeyleri olmadığı” beyanında bir zaaf görür. Sadece, sözelimi Roma İmparatorluğu'nun kölelerinden farklı olarak pekâlâ kaybedecek bir şeyler edinmiş, edindirilmiş olmalarından ötürü yapmaz bu itirazı. Sosyalizmin-komünizmin bir eziyetten, bir mahrumiyetten azat olmanın özgürleşmesini değil, bir şey için özgürleşmeyi, bir kabiliyete erişmenin özgürleşmesini temsil ettiğini vurgular.⁴

Sosyalist-komünist düşüncede yakın zamanda *Komünist Manifesto*'ya getirilen bir eleştiri de, onun acaba kapitalizmin alt üst edici kudretine fazla mı hayran olduğu şüphesidir. Marshall Berman, *Manifesto*'da Marx'ın “sermayeyi topa tutarken dahi onu yersiz, adeta şiirsel bir coşkuyla övmekten geri durmaması”ndan söz eder.⁵ Bu eleştiriye yapanlar, bu

3 Domenico Losurdo: *Der Marxismus Antonio Gramscis*. VSA Verlag, Hamburg 2012, s. 175.

4 Almanca çevirisi: Domenico Losurdo: *Flucht aus der Geschichte? Die kommunistische Bewegung zwischen Selbstkritik und Selbsthaß*, Neue Impulse, Essen 2000.

5 Marshall Berman: *Marksizmle Maceram*. Çeviren Aylin Ülçer. İletişim Yayınları, İstanbul 2005, s. 119.

eğilimin, *Das Kapital* dahil “geç” Marx’ta iyice belirginleştiği kanısındadırlar.⁶ *Manifesto*’da da, kapitalizmin muazzam alt üst edici kudretinin ve bütün dünyayı birleştirmesinin (*globalleşmenin*) güçlü bir tasviri vardır. Marx ve Engels’in bu kudrete duydukları hayranlık, kuşkusuz onun komünizmin imkânlarını hazırlaması bakımındandır, insanlığın önüne serdiği potansiyel bakımındandır. Bu imkânın ve bu potansiyelin varlığını bilmek, sarsılmaz bir umut kaynağıdır. Beri yandan, kapitalizmin dönüştürücü ve ‘hazırlayıcı’ gücünü bir kaçınılmazlık olarak tasvir eden bu anlatının, bugün çevreci eleştirinin de ışığında okuduğumuzda, endüstriyalizmin tahripkâr etkilerini ihmal ettiğini inkârdan gelemeyiz. Endüstriyalizmden öte, *ekonomizmin* (iktisadın “belirleyiciliğinin” bir indirgemeciliğe dönüşmesinin), sosyalist düşüncenin –ve politikanın– sonraki gelişimini daraltan etkilerini de biliyoruz. Az evvel değindiğimiz yapı-özne gerilimi de bununla ilgili zaten. *Manifesto*’nun ilk basımındaki “maddî yaşam” teriminin, sonraki baskılarda “iktisadî yaşam” diye değiştirilmesini de, bu meylin bir âlameti sayabiliriz.

Bu tartışmanın başka bir boyutu, kapitalizmin kudret ve azametini ortaya koyan bu anlatının, tahakkümün özgül eklemleme biçimlerini ihmal etmeyi ‘kolaylaştırabilecek’ olmasıdır. Kapitalizmin massedici gücünün, kendi işleyiş ilkesini gerçekten beşeriyetin her hücresine sindiren nüfuzunun üst-belirleyiciliğine ‘güvenmenin’, tahakkümün özgül yeniden üretim biçimlerini anlamaya önem vermeyen top-tancı-üstten bir yoruma elverebildiğini biliyoruz. Fanongil eleştiri, ırkçılığın elbette kapitalizmin hükmü altında, kapitalizmin işini görerek, fakat ona ‘dışsal’ bir sömürü mantığını da yeniden üreterek işlediğini gösteriyor. Feminist eleş-

6 Örneğin Hauke Brunkhorst: “Kommentar”, *Karl Marx – Der achtzehnte Brumaire des Louis Bonaparte*, Suhrkamp, Frankfurt am Main 2007, s. 165-173. Berman ise, Marx’ın, kapitalizmin karmaşıklığının, barındırdığı zıt eğilimlerin hakkını verdiği kanısındadır.

tiri, ataerkinin elbette kapitalizmin hükmü altında, kapitalizmin işini görerek, fakat ona 'dışsal' bir sömürü mantığını da yeniden üreterek işlediğini gösteriyor. Belki meşhur futbol vecizesini buraya uyarlayabiliriz: "Kapitalizm sadece kapitalizm değildir" – gücünü de bu müthiş ekleme kabiliyetinden alıyor.

* * *

Rorty'nin tavsiyesini küçümsememek lâzım. *Komünist Manifesto*, içeriğinden ve sunduğu toplumsal-politik tasarımın teferruatından öte, tarihe, dünyaya, insanlığa bakışımızı genişletir, göğsümüzü genişletir. İnsanlığın tarih yolculuğu içinde değiştiğini, daha da değişeceğini hatırlatır. Devranın döndüğünü bildirir. "Böyle gelmiş böyle gider" aczini silkeler. Modernliğin çelişkileri içindeki cazibesinin en güçlü anlatılarından olan *Katı Olan Her Şey Buharlaşıyor*'u⁷ yazarken, ilham kaynağının *Komünist Manifesto* olduğunu belirten Marshall Berman'a kulak verelim: "Bu metin, dünyadaki kötü şeylerle iyi şeylerin nasıl aynı toprakta yeşerebileceğini, acı çekmenin nasıl kişiyi olgunlaştıracak, içini sevinçle dolduracak bir deneyime dönüştürebileceğini, ataletin ve iki[ci]liğin en iyi ilacı olan radikal düşüncenin nasıl daha iyi günleri getirecek fikir olgunluğuna ulaşılmasını, böyle günler için gereken enerjinin toplanmasını sağlayabileceğini anlamama yardımcı oldu."⁸

"Proleter"i, isterseniz "mazlum" diye, isterseniz "kısa çöp" diye okuyun; *Komünist Manifesto*, tarihe, insanlığa, topluma, dünyaya ezilenlerin, sömürülenlerin, aşağıdakilerin nazarından bakmayı belletir. "İşçi sınıfının kurtuluşu ancak işçi sınıfının kendi eseri olabilir" şiarıyla, mağdu-

7 Marshall Berman: *Katı Olan Her Şey Buharlaşıyor*. Çevirenler Bülent Peker ve Ümit Altuğ. İletişim Yayınları, İstanbul 2017 (19. Baskı. Türkçe ilk basımı: 1994. İngilizce ilk basımı: 1982).

8 Marshall Berman: *Marksizmle Maceram*, s. 120.

ru mağdur sıfatına sığışmamaya çağırır; işçi sınıfının kendisiyle beraber bütün insanlığı özgürleştireceği şiarıyla, sömürü ve tahakküm-iktidar ilişkisini tümünden reddeder. Belki en güçlü, en kalıcı olan da bu iki şiarın anlattığıdır *Manifesto*'da. Onu insanlık tarihinin belki en insaniyetli metni yapan da, budur.

TANIL BORA

Çeviriye Dair Not

Metne, ayrı ayrı belirtilerek üç tür dipnot düşülmüştür: Friedrich Engels'in düştüğü notlar, *Manifesto*'nun farklı basımlarında yapılan değişiklikleri belirten notlar ve çevirmenin açıklama notları. Değişik basımlardaki anlam değiştirmeyen şekli değişiklikler ihmal edilmiştir.

Yayına hazırlıkta, eserin MetaLibri edisyonu (<http://metalibri.wikidot.com>) esas alınmış, Levent Kavas'ın çeviri çalışmasından da yararlanılmıştır (*Komünist Manifesto*, ilk basımı ç Yayınevi, Ankara 1998; son basımı İthaki, 2016).

Manifest

der

Kommunistischen Partei.

Veröffentlicht im Februar 1848.

Proletarier aller Länder vereinigt euch.

London.

Gedruckt in der Office der „Bildungs-Gesellschaft für Arbeiter“
von J. E. Burghard.

46, LIVERPOOL STREET, BISHOPSGATE.

KOMÜNİST PARTİ MANİFESTOSU

1. BÖLÜM

Avrupa'da bir heyûla dolanıyor – komünizm heyûlası. Eski Avrupa'nın bütün güçleri bu heyûlaya karşı bir süre avında birleşmiş durumdadır, Papa da Çar da, Metternich de Guizot da, Fransız radikalleri de Alman polisleri de.

Hükümetteki hasımlarınca komünistlik yaygarasıyla karalanmayan bir muhalefet partisi var mı hiç, hem daha ilerici muhaliflere hem de gerici hasımlarına o damgalayıcı komünizm ithamını geri fırlatmayan bir muhalefet partisi var mı?

İki şey çıkar bu vakıadan.

Komünizm, şimdiden Avrupa güçlerince bir güç olarak tanınmıştır.

Komünistlerin, görüş biçimlerini, amaçlarını, eğilimlerini tüm dünya önünde açıkça ilan etmelerinin ve komünizm heyûlası masalının karşısına bizzat onun partisinin bir manifestosunu koymalarının zamanı çoktan gelmiştir.

Bu maksatla muhtelif milliyetlerden komünistler Londra'da toplanarak, İngilizce, Fransızca, Almanca, İtalyanca,

Flamanca ve Danca yayımlanacak olan aşağıdaki manifesto-yu kaleme almışlardır.

I. Burjuvalar ve proleterler¹

Şimdiye kadarki bütün toplumların tarihi,² sınıf mücadelelerinin tarihidir.

Özgür insanlarla köleler, patrisyenlerle plebler, baronlar ve serfler, lonca mensubu yurttaşlarla kalfalar,³ kısacası ezenlerle ezilenler arasında her zaman çelişki vardı, bunlar birbirlerine karşı kâh gizli kâh açık kesintisiz bir mücadele yürüttüler, her defasında tüm toplumun devrimci bir dönüşümüyle veya mücadele eden sınıfların beraberce çöküşüyle sonuçlanan bir mücadeleydi bu.

Tarihin eski çağlarında neredeyse her yerde toplumun tamamen ayrılmış zümreler halinde düzenlendiğini görürüz, toplumsal konular muhtelif kademelere ayrılmıştır. Eski

1 Burjuvaziden anladığımız, toplumsal üretim araçlarının sahibi olan ve ücretli emeği sömüren modern kapitalistler sınıfıdır, Proletaryadan anladığımız, kendileri üretim araçlarına sahip olmadıkları için, yaşayabilmek için emek güçlerini satmak zorunda bulunan modern ücretli emekçiler sınıfı – Engels'in İngilizce 1888 basımına eklediği not.

2 Bununla kastedilen, aslında, yazılı olarak aktarılan tarihtir. 1847'de toplumun ön tarihi, yani toplumsal örgütlenmenin kâğıda dökülmüş olan bütün tarihe takaddüm eden tarihi, neredeyse hiç bilinmiyordu. O zamandan beri Haxthausen Rusya'da topraktaki ortak mülkiyeti keşfetti, Maurer bunun bütün Alman kabilelerinin dayandığı tarihsel temeli oluşturduğunu kanıtladı, sonra giderek anlaşıldı ki, toprakta ortak mülkiyete dayanan köy cemaatleri, Hindistan'dan İrlanda'ya her yerde, toplumun kadim ilk biçimini oluşturuyorlar. En nihayet Morgan'ın bütün bunları taçlandıran keşfi, bu ilksel komünist toplumun iç örgütlenmesinin tipik biçiminin, Gens'in [klan – ç.n.] ve onun kabiledaki konumunun hakiki doğasını ortaya koydu. Bu kadim ilksel toplumun çözülmesiyle toplumun ayrı ve nihayetinde birbirine karşıt sınıflara bölünmesi başlar. Bu çözülme sürecini *Ailenin, Devletin ve Özel Mülkiyetin Kökeni*'nde ele almaya çalıştım. (2. baskı, Stuttgart 1886) [Türkçesi: Kenan Somer. Sol Yayınları, Ankara 2010, 15. baskı] – Engels'in İngilizce 1888 basımına eklediği not.

3 İngilizce 1888 basımında: "çiraklar" eklenmiştir.

Roma'da patrisyenler, şövalyeler, plebler, köleler vardır, Ortaçağ'da feodal beyler, vasaller, lonca mensubu yurttaşlar, çiraklar, serfler – bu sınıfların hemen her biri içinde ayrıca kendine mahsus kademeler bulunur.

Feodal toplumun çöküşünden doğan modern burjuva toplumu sınıf çelişkilerini ortadan kaldırmış değildir. Yalnızca yeni sınıflar, yeni baskı koşulları, yeni mücadele biçimleri koymuştur eskilerinin yerine.

Ancak bizim çağımız, burjuva çağı, sınıf çelişkilerini basitleştirmesiyle temayüz eder. Tüm toplum gitgide iki büyük düşman kampa, birbirinin tam karşısına dikilen iki büyük sınıfa ayrılmaktadır: burjuvazi ve proletarya.

Ortaçağ'ın serflerinden, ilk şehirlerin yurttaşları çıkmıştı; bu yurttaşlıktan da burjuvazinin ilk unsurları çıktı.

Amerika'nın keşfi, deniz yollarının Afrika'nın çevresinden dolaşması, yükselen burjuvaziye yeni bir alan açtı. Doğu Hindistan ve Çin pazarı, Amerika'nın sömürgeleştirilmesi, kolonilerle mübadele, alışveriş araçlarının ve malların çoğalması, ticarete, gemiciliğe sanayiye görülmemiş bir ivme verdi, böylelikle çözülmekte olan feodal toplumun içindeki devrimci unsurun gelişmesini sür'atlendirdi.

Sanayinin bugüne kadarki feodal veya loncacı işletme biçimi,⁴ artık yeni pazarların büyüttüğü talebe yetmiyordu. Onun yerini manüfaktür aldı. Loncalardaki ustaların yerine sınaî orta zümre⁵ geçti; değişik loncalar arasındaki işbölümü, yerini her bir işletmenin kendi içinde işbölümüne bıraktı.

Lakin pazarlar sürekli büyüyor, talep sürekli artıyordu. Manüfaktür de yetmez oldu. O sırada buhar ve makinecilik sanayi üretiminde devrim yaptı. Manüfaktürün yerini mo-

4 İngilizce 1888 basımında: Sanayi üretiminin kapalı loncaların tekelinde tutulduğu feodal sanayi sistemi.

5 İngilizce 1888 basımında: orta sınıf.

dern büyük sanayi, sınaî orta zümrenin yerini sanayi milyonerleri aldı, tekml sanayi ordularının şefleri, modern burjuvalar.

Büyük⁶ sanayi, Amerika'nın keşfinin hazırladığı dünya pazarını tesis etti. Dünya pazarı ticarete, gemiciliğe, karasal iletişime ölçsüz bir gelişme itkisi verdi. Bu da dönüp sanayinin daha da genişlemesine etki etti ve sanayinin, ticaretin, gemiciliğin, demiryollarının genişlemesi ölçsünde burjuvazi de gelişti, sermaye varlığını artırdı, Ortaçağ'dan kalma sınıfları arka plana itti.

Görüyoruz ki, modern burjuvazinin kendisi, uzun bir gelişme seyrinin, üretim ve ilişki tarzlarındaki bir dizi alt üst oluşun ürünüdür.

Burjuvazinin her gelişme basamağına buna tekabül eden bir politik ilerleme refakat etti. Feodal beylerin egemenliği altında ezilen zümreyken,⁷ komünlerde⁸ kendi kendini yöneten silahlanmış bir cemiyet halini aldı, kâh bağmsız şehir cumhuriyeti,⁹ kâh monarşinin vergi vermekle yükümlü Üçüncü Zümre'siydi;¹⁰ sonra manüfaktür devrinde meşrutî¹¹ veya mutlak monarşide soylulara karşı terazinin öbür kefesindeki güç olarak monarşilerin aslî dayanağını oluşturdu, en nihayet büyük sanayinin ve dünya pazarının tesisinin ardından temsiliyete dayanan modern devlette

6 İngilizce 1888 basımında: modern.

7 İngilizce 1888 basımında: sınıf.

8 Fransa'da ortaya çıkan şehirler, feodal beyleri ve üstadlarıyla mücadele ederek yerel özyönetim ve politik haklarını elde etmeden önce de kendilerine "komün" diyorlardı. Genel olarak konuştuğumuzda, burjuvazinin ekonomik gelişmesinin tipik ülkesi olarak İngiltere'yi, politik gelişmesinin tipik ülkesi olarak ise Fransa'yı kabul ediyoruz – Engels'in İngilizce 1888 basımına eklediği not.

9 İngilizce 1888 basımında: İtalya ve Almanya'da olduğu gibi.

10 İngilizce 1888 basımında: Fransa'da olduğu gibi.

11 İngilizce 1888 basımında: yarı feodal.

politik egemenliği tamamen ele geçirdi. Modern devlet erki, tüm burjuvazinin müşterek ilerine nezaret eden bir komiteden ibarettir.

Burjuvazi tarihte son derece devrimci bir rol oynamıştır.

Burjuvazi, iktidara geldiği her yerde bütün feodal, ataerkil, kırsal cennet fantezilerine hitap eden ilişkileri kırıp geçirdi. İnsanları doğal amirlerine bağlayan envai çeşit feodal bağları acımaksızın koparttı, insanla insan arasında çıplak çıkardan, duygusuz “peşin ödemeden” gayrı bir bağ da bırakmadı geriye. Dindarne cezbeyi, valyece tutkuyu, dar-kafalı orta sınıf hüznünü, bencil hesapılığın buz gibi soğuk suyunda boğuverdi. Kişisel onuru değişim değerine çevirerek feshetti, kâğıda geçerek kazanıma dnm sayısız özgürlüğün yerine vicdansız bir ticaret özgürlüğünü geçirdi. Sözün kısıası, dinsel ve politik illüzyonlarla perdelenmi sömürünün yerine açık, utanmaz, doğrudan, kuru sömürüyü koydu.

Burjuvazi şimdiye kadar sofuca bir mahcubiyetle bakılan ve saygıdeğer faaliyetlerin tümünü grnlerindeki kutsiyetinden soyundurmutur. Hekimi, hukukçuyu, rahibi, ari, bilimadamını kendi ücretli işçilerine dntrmtr.

Burjuvazi aile ilikelerinin ili ve hisli peçesini indirmiş, safi para ilişkisine geri götürmüştür bu ilikeleri.

Burjuvazi, gericiliğin Ortaçağ’da o kadar hayranlık duyduğu vahşi kuvvet kullanımının, en uyusuk tembelliğin tamamlayıcısı olduğunu açıkça f etti. İlk olarak o, insanın eyleminin neler yaratabileceğini kanıtladı. Mısır piramitlerinden, Roma’nın su kanallarından ve gotik katedrallerden çok daha farklı mucizev eserler meydana getirdi, kavimler g ve haçlı seferlerinden çok daha farklı seferler gerçekleştirdi.

Burjuvazi, retim araçlarını, yani üretim ilikelerini, yani bütün toplumsal ilikeleri sürekli devrimciletirmeden var

olamaz. Oysa bundan önceki bütün sınıai sınıfların birinci varoluş şartı, eski üretim tarzını değiştirmeden muhafaza etmekte. Üretim sürekli alt üst oluşu, bütün toplumsal durumların mütemediyen sarsılması, ebedi güvensizlik ve hareket, burjuva çağını bütün öncekilerden¹² ayırt eder. Bütün yerleşik küflenmiş ilişkiler, peşlerinde sürükledikleri ağır-
mış tasavvurlarla ve görüşlerle beraber çözülür, yeni kurulanlar daha kemikleşmeden eskirler. Katı olan ve duran her şey buharlaşır, kutsal olan her şey kutsiyetinden arındırılır, insanlar en nihayet hayattaki yerlerine, karşılıklı ilişkilerine ayık gözlerle bakmak zorunda kalırlar.

Ürünlerinin sürümünü sürekli daha fazla yayma ihtiyacı, burjuvaziyi yer küreyi dört dönmeye sevk eder. Her yere yuvalanması, her yeri ekip biçmesi, her yerde bağlantılar kurması gerekir.

Burjuvazi dünya pazarını sömürmesiyle, bütün ülkelerin üretim ve tüketimini kozmopolitence biçimlendirmiştir. Gericilerin çok esef ettiği üzere, sanayinin altından ulusal zemini çekip almıştır. Nuh nebiden kalma ulusal sanayiler yok edilmiş, günbegün yok edilmeye devam edilmektedir. Onların yerini, ithali bütün medenileşmiş uluslar için hayat me-
mat meselesi haline gelen yeni sanayiler alıyor; bunlar artık yerli hammaddeleri değil en ücra bölgelere ait hammaddeleri işleyen ve ürünleri sadece ülke içinde değil aynı anda dünyanın her köşesinde tüketilen sanayilerdir.

Kırsal üretimle karşılanan eski ihtiyaçların yerine, en irak ülkelerin ve iklimlerin ürünlerinin sunduğu tatminin peşine düşülür. Eski yerel ve ulusal kendine yeterliliğin ve kapalılığın yerine çok yönlü bir alışveriş gelir, artık bütün uluslar birbirine bağımlıdır. Maddî üretimde olduğu gibi, zihinsel üretimde de öyle. Tek tek ulusların zihinsel ürünleri, kamu malı olur. Ulusal tek yanlılık ve darlık içinde kalmak git-

12 Almanca 1890 basımında: ötekilerden.

gide imkânsızlaşır, çok sayıda ulusal ve yerel edebiyattan bir dünya edebiyatı neş'et eder.

Burjuvazi bütün üretim araçlarını sür'atle iyileştirerek, iletişimi müthiş kolaylaştırarak, herkesi, en barbar ulusları bile medeniyetin içine çeker. Mallarının fiyatlarının ucuzluğu, bütün Çin setlerini yerle bir eden, barbarlar arasındaki en dikkafalı yabancı düşmanlığını bile teslimiyete zorlayan ağır topçusudur onun. Bütün ulusları, şayet yok olmak istemiyorlarsa, burjuvazinin üretim tarzını benimsemeye mecbur bırakır; bu sözde medeniyeti ithal etmeye, yani burjuva olmaya mecbur bırakır. Sözün kısası, kendi suretinde bir dünya yaratır kendine.

Burjuvazi kırı şehrin egemenliğine tâbi kılmıştır. Muazam şehirler meydana getirmiş, kırsal nüfusa oranla şehirli nüfusu büyük miktarda artırmış, böylece nüfusun önemli bir bölümünü kırsal hayatın budalalığından sıyrıp çıkarmıştır. Kırı şehre bağımlı kıldığı gibi, barbar ve yarı barbar ülkeleri medenileşmiş ülkelere, köylü halkları burjuva halklara, Şark'ı Garp'a bağımlı kılmıştır.

Burjuvazi adım adım, üretim araçlarının, mülkiyetin ve nüfusun parçalanmışlığını ortadan kaldırıyor. Nüfusu kütleleştirdi, üretim araçlarını merkezîleştirdi, mülkiyeti birkaç elde yoğunlaştırdı. Bunun zorunlu sonucu, politik merkezleşmeydi. Farklı çıkarları, yasaları, hükümetleri ve gümrükleri bulunan, aralarında neredeyse sadece ittifak ilişkisi bulunan bağımsız eyaletler, tek ulusa, tek hükümete, tek yasaya, tek ulusal sınıf çıkarına, tek gümrük hattına sığıştırılırlar.

Burjuvazi daha yüz yılı bulmayan sınıf egemenliğinde, gelmiş geçmiş bütün kuşakların toplamından daha kitle sel ve devasa üretici güçler meydana getirdi. Doğa kuvvetlerinin boyunduruk altına alınışı, makineler, kimyanın sanayiye ve ziraate uygulanması, demiryolları, elektrikli telg-

raf, dünyanın koca koca bölgelerinin şehirleşmesi, nehirlerin gemi ulaşımına açılması, mantar gibi biten kitleler – toplumsal emeğin bağrında bu üretici güçlerin uyuklamakta olduğunu bundan önce hangi asır sezinelebilirdi?

Gördük ki, burjuvazinin üzerinde geliştiği temeli oluşturan üretim ve ulaşım araçları, feodal toplumda hâsıl edilmişlerdi. Bu üretim ve ulaşım araçlarının gelişmesinin belirli bir aşamasında, feodal toplumun üretim ve mübadele ilişkileri, tarım ve manüfaktürün feodal örgütlenmesi, sözün kısası feodal mülkiyet ilişkileri, gelişmiş bulunan üretici güçlere tekabül etmez oldular. Üretimi geliştirmek yerine ona ket vuruyorlardı. O derece kösteğe dönüştüler. Berhava edilmeleri gerekiyordu, berhava edildiler. Onların yerine, kendisine uygun toplumsal ve politik kurumlaşmayla, burjuva sınıfının ekonomik ve politik egemenliğiyle, serbest rekabet geçti.

Gözlerimizin önünde, benzer bir hareket vuku buluyor şimdi. Burjuva üretim ve alışveriş ilişkileri, burjuva mülkiyet ilişkileri, böylesine muazzam üretim ve ulaşım araçlarını büyüyle yaratmış olan modern burjuva toplumu, ruh çağırarak yeraltından çıkarttığı güçlere artık hâkim olamayan büyüye benziyor. On yıllardan beridir sanayiyle ticaretin tarihi, modern üretici güçlerin modern üretim ilişkileri karşısındaki, burjuvazinin ve onun egemenliğinin hayat koşullarını oluşturan burjuva mülkiyet ilişkileri karşısındaki infialinin tarihinden ibarettir.

Devrevî geri dönüşleriyle tüm burjuva toplumunun varlığını gitgide daha fazla tehdit eden ticaret krizlerinden bahsetmek yeterlidir. Ticaret krizleri yalnızca imal edilmiş ürünlerin büyük bir kısmını değil, o zamana dek meydana getirilmiş üretici güçleri de düzenli bir biçimde yok ediyor. Krizlerde, bundan evvelki bütün çağlarda bir saçmalık ola-

rak görünecek bir toplumsal salgın sökün ediyor: üretim fazlası salgını. Toplum birden kendini geçici bir barbarlığa geri düşmüş durumda buluveriyor; insanları aç bırakan bir kıtlık, genel bir imha savaşı, bütün gıda maddelerini toplumun elinden koparıp almış gibi oluyor; sanayi ve ticaret mahvedilmiş gibi oluyorlar – peki niçin? Fazla medeniyete, fazla gıda maddesine, fazla ticarete sahip olduğu için. Tasarruf ettiği üretici güçler artık burjuva mülkiyet ilişkilerinin gelişimine hizmet etmiyor; aksine, bu ilişkilere sığmayacak bir azamete ulaşmış durumdadır, gemleniyorlar o ilişkiler tarafından; gemlerinden kurtulmaya kalktıkları anda da tüm burjuva toplumunun düzenini bozuyor, burjuva mülkiyetinin varlığını tehdit ediyorlar. Burjuva ilişkileri, kendi ürettiği serveti tutamayacak kadar daralmış vaziyettedir.

Burjuvazi krizleri nasıl aşıyor? Bir yandan, bir üretici güçler kütlesini zorla yok ederek; diğer yandan, yeni pazarlar fethedip eski pazarları iyice adamakıllı sömürerek. Yani nasıl? Daha çok yönlü ve daha büyük krizleri hazırlayıp, krizlere önlem oluşturacak imkânları azaltarak.

Burjuvazinin feodalizmi yere sererken kullandığı araçlar, şimdi bizzat burjuvaziye dönüyor.

Fakat burjuvazi sadece kendi ölümünü getirecek olan silahları hazırlamakla kalmadı; o silahları kullanacak adamları da yarattı – modern işçiler,¹³ proleterler.

Burjuvazinin yani sermayenin gelişmesi ölçüsünde, proletarya da gelişir; modern işçi sınıfıdır bu, ancak iş bulabildiği müddetçe yaşar ve ancak emeğiyle sermayeyi çoğalttığı müddetçe iş bulabilir. Kendilerini parça parça satması gereken bu işçiler, bütün diğer ticari emtia bir maldırlar, bu nedenle bütün mallar gibi rekabetin bütün iniş çıkışlarına, piyasanın bütün dalgalanmalarına tâbidirler.

13 İngilizce 1888 basımında: modern işçi sınıfı.